

Zadania psychologa praktyka – biegły sądowy

Podmiot zlecający świadczenie usług psychologicznych

Niniejszy rozdział jest poświęcony zadaniom psychologa eksperta, pełniącego funkcję biegłego sądowego. Biegłych ustanawia przy sądzie okręgowym prezes tego sądu. Biegłych ustanawia się dla poszczególnych gałęzi nauki, techniki czy rzemiosła. Ustanowienie biegłym uprawnia po złożeniu przyrzeczenia do wydawania opinii na zlecenie sądu lub organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze w sprawach karnych w zakresie tej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innych umiejętności, dla której ustanowienie nastąpiło. Biegły wydając opinię używa tytułu biegłego sądowego z oznaczeniem specjalności oraz sądu okręgowego, przy którym został ustanowiony.

Ramka 1. Informacje podstawowe

W toku postępowania, w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych, sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii. Zadanie biegłych polega przede wszystkim na udostępnieniu organom procesowym wiedzy specjalnej. W ten sposób, psycholog ułatwia dokonanie oceny dowodów oraz ustaleń faktycznych będących podstawą wyroku.

Opinie są wydawane samodzielnie przez biegłego psychologa albo we współpracy ze specjalistami innych dziedzin, w tym w szczególności biegłymi psychiatrami, seksuologami, neurologami czy specjalistami terapii uzależnień.

Rola psychologa – biegłego sądowego w postępowaniu sądowym

Współczesne procesy sądowe w warstwie dowodowej coraz częściej opierają się na opiniach biegłych (Wójcikiewicz J., 2007). Stale rośnie potrzeba uzupełniania zakresu ustaleń faktycznych sądów, do których organy procesowe zdolne są samodzielnie, o wiedzę specjalistyczną.

Wiadomości specjalne są informacjami, które nie są dostępne dla przeciętnie wykształconego człowieka. Stanowią one zasób specjalistycznej wiedzy, którą biegły jako osoba o odpowiednim doświadczeniu, które posiada w danej dziedzinie nauki, prezentuje bądź to w formie pisemnej, bądź ustnej, w odpowiedzi na potrzeby organu procesowego w związku z toczącym się sporem. Biegłym zatem będzie, posiadająca wiedzę specjalistyczną osoba, która przez decydenta procesowego została powołana do wydania opinii o okolicznościach mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy

Organ procesowy nie może samodzielnie, bez korzystania z opinii biegłego, dokonywać ustaleń co do okoliczności, których stwierdzenie wymaga wiadomości specjalnych. Prowadzący postępowanie analizuje:

a) Czy dla dokonania oceny danego fragmentu rzeczywistości konieczna jest wiedza specjalna?

b) Czy podlegający ocenie dany fragment rzeczywistości ma istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy?

Jeżeli odpowiedzi na wskazane pytania są pozytywne, dochodzi do dopuszczenia dowodu z opinii biegłego. Powołanie biegłego nie jest prawem, lecz obowiązkiem sądu – w razie zaistnienia potrzeby zbadania okoliczności istotnych dla sprawy z wykorzystaniem wiadomości specjalnych, pominięcie dowodu z opinii biegłego uznawane jest za naruszenie reguł procesu karnego (Hofmański P., 2011). Jeżeli istnieje możliwość przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego, która przyczyni się do stworzenia realnej szansy uzyskania wyniku w postaci potwierdzenia lub zaprzeczenia określonym ustaleniom faktycznym, albo umożliwi ocenę wiarygodności przeprowadzonych już dowodów, to obowiązkiem sądu orzekającego jest przeprowadzenie dowodu z takiej opinii. Dowód z opinii biegłego, ze względu na konieczność stwierdzenia okoliczności wymagających posiadania wiadomości specjalnych, co do zasady nie może być zastąpiony innym dowodem, nawet jeśli dana okoliczność stanowiła przedmiot ustaleń w oparciu o dane pochodzące z innego dowodu (Grzegorzczak T., 2009).

Ramka 2. Główne zadania psychologa sądowego

O dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego wydaje się postanowienie, w którym należy wskazać:

- 1) imię, nazwisko i specjalność biegłego lub biegłych, a w wypadku opinii instytucji, w razie potrzeby, specjalność i kwalifikacje osób, które powinny wziąć udział w przeprowadzeniu ekspertyzy,
- 2) przedmiot i zakres ekspertyzy ze sformułowaniem, w miarę potrzeby, pytań szczegółowych,
- 3) termin dostarczenia opinii.

W miarę potrzeby udostępnia się biegłemu akta sprawy w zakresie niezbędnym do wydania opinii i wzywa się go do udziału w przeprowadzeniu dowodów. Biegły będzie miał obowiązek przeprowadzić analizę akt sprawy, przeprowadzić badania niezbędne do sporządzenia opinii oraz opracować swoją ekspertyzę. W zależności od polecenia organu procesowego biegły składa opinię ustnie lub na piśmie.

Opinia powinna zawierać:

- 1) imię, nazwisko, stopień i tytuł naukowy, specjalność i stanowisko zawodowe biegłego,
- 2) imiona i nazwiska oraz pozostałe dane innych osób, które uczestniczyły w przeprowadzeniu ekspertyzy, ze wskazaniem czynności dokonanych przez każdą z nich,
- 3) w wypadku opinii instytucji - także pełną nazwę i siedzibę instytucji,
- 4) czas przeprowadzonych badań oraz datę wydania opinii,
- 5) sprawozdanie z przeprowadzonych czynności i spostrzeżeń oraz oparte na nich wnioski,
- 6) podpisy wszystkich biegłych, którzy uczestniczyli w wydaniu opinii.

Jeżeli opinia jest niepełna lub niejasna albo gdy zachodzi sprzeczność w samej opinii lub między różnymi opiniami w tej samej sprawie, można wezwać ponownie tych samych biegłych lub powołać innych. Opinia może być uznana za niepełną:

- a) jeżeli nie udziela odpowiedzi na wszystkie postawione biegłemu pytania, na które zgodnie z zakresem wiadomości specjalnych i udostępnionych mu materiałów dowodowych może oraz powinien udzielić odpowiedzi;
- b) jeżeli nie uwzględnia wszystkich okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia konkretnej kwestii;
- c) nie zawiera odpowiedzi na wszystkie pytania zadane biegłemu w postanowieniu o dopuszczeniu tego dowodu

Opinia może być uznana za niejasną, gdy:

- a) sformułowania nie pozwalają na zrozumienie wyrażonych w niej ocen i poglądów oraz sposobu dochodzenia do nich
- b) jest ona niezrozumiała, wewnętrznie sprzeczna lub posługuje się nielogicznymi argumentami.

Poniżej zostanie przedstawionych kilka przykładów dotyczących zadań psychologów w różnych rodzajach spraw.

Przykład 1. Rola psychologa w sprawach o ubezwłasnowolnienie

Zgodnie z treścią art. 13 Kodeksu cywilnego, osoba, która ukończyła lat trzynaście, może być ubezwłasnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niepełnosprawności intelektualnej albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności uzależnienia od alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem. Postępowanie dowodowe powinno ustalić przede wszystkim stan zdrowia, sytuację osobistą, zawodową i majątkową osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, rodzaj spraw wymagających prowadzenia przez tę osobę oraz sposób zaspokajania jej potrzeb życiowych. Osoba, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, musi być zbadana przez biegłego lekarza psychiatrę lub neurologa, a także psychologa. Opinia biegłego oprócz oceny stanu zdrowia psychicznego lub zaburzeń psychicznych albo rozwoju umysłowego osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, powinna zawierać umotywowaną ocenę zakresu jej zdolności do

samodzielnego kierowania swoim postępowaniem i prowadzenia swoich spraw, uwzględniającą postępowanie i zachowanie się tej osoby.

Mąż Pani Heleny (urodzonej w 1941 roku) w uzasadnieniu wniosku o ubezwłasnowolnienie podał między innymi, że jego żona choruje od 2008r. na chorobę Alzheimera. Orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności przez Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności została uznana za niepełnosprawną w stopniu znacznym; nie jest w stanie podejmować jakichkolwiek decyzji samodzielnie. Do wniosku dołączono zaświadczenie lekarskie z którego treści wynika, że pacjentka jest głęboko otepiała i niezdolna do samodzielnej egzystencji.

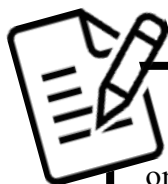
Sąd orzekający nie jest zdolny samodzielnie ocenić przesłanek ubezwłasnowolnienia. W takim wypadku zwrócił do biegłego psychologa z następującymi pytaniami:

- a) czy uczestniczka cierpi na zaburzenia psychiczne?*
- b) jakie są objawy tej choroby lub stanu psychicznego?*
- c) czy uczestniczka jest w stanie kierować swoim postępowaniem i załatwiać samodzielnie swoje sprawy osobiste i majątkowe?*
- d) czy celowym jest doręczanie jej pism sądowych, względnie wzywanie na rozprawę?*
- e) czy potrafi zrozumieć sens i cel pisma lub wezwania?*

Ponadto, osobę, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, należy wysłuchać niezwłocznie po wszczęciu postępowania. Wysłuchanie powinno odbyć się w obecności biegłego psychologa oraz - w zależności od stanu zdrowia osoby, która ma być wysłuchana - biegłego lekarza psychiatry lub neurologa. Niemożność porozumienia się z osobą, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, stwierdza się w protokole po wysłuchaniu biegłego lekarza i psychologa

Sąd może, jeżeli na podstawie opinii dwóch biegłych lekarzy uzna to za niezbędne, zarządzić oddanie osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, pod obserwację w zakładzie leczniczym na czas nie dłuższy niż sześć tygodni. W wyjątkowych wypadkach sąd może termin ten przedłużyć do trzech miesięcy.

Ramka 3. Opinia wydawana przez grupę biegłych

W wypadku powołania biegłych z zakresu różnych specjalności, o tym, czy mają oni przeprowadzić badania wspólnie i wydać jedną wspólną opinię, czy opinie odrębne, rozstrzyga organ procesowy powołujący biegłych.

Jeżeli biegły będzie zobowiązany do wydania opinii łącznej z innymi ekspertami, będzie zobowiązany do współdziałania przy przygotowaniu oraz przeprowadzeniu badań i opracowaniu opinii.

Przykład 2. Współpraca psychologiczno – seksuologiczna

Sąd Rejonowy prowadzi postępowanie przeciwko X.Y. o to, że:

1. w okresie od listopada 2008 roku do marca 2009 roku w YYYY doprowadził swoje małoletnie dzieci – A. i B. do poddania się innym czynnościom seksualnym polegającym na dotykaniu ich miejsc intymnych i nakazywaniu dotykania swoich narządów płciowych, tj. o czyn z art. 200 § 1 k.k.

2. w okresie od sierpnia 2005 roku do 29 kwietnia 2009 w Z. znęcał się psychicznie i fizycznie nad żoną C. oraz córkami A. i B. poprzez używanie wobec nich słów wulgarnych i obraźliwych, szarpaniu, biciu, kopaniu po całym ciele i zamykaniu w pomieszczeniu gospodarczym, tj. o czyn z art. 207 § 1 k.k.

Postanowieniem z dnia 9 lutego 2011 roku Sąd w I. postanawia przeprowadzić dowód z opinii biegłych psychologów i seksuologów, którzy po dokonaniu analizy akt sprawy oraz przeprowadzeniu badań oskarżonego winni wypowiedzieć się na okoliczność stanu rozwoju psychoseksualnego oskarżonego, celem stwierdzenia, czy przejawia jakiekolwiek zaburzenia seksualne lub zaburzenia osobowości, zwłaszcza czy ma tendencję do zachowań o charakterze pedofilskim.

Wyłączenie biegłego z udziału w postępowaniu

Ramka 4: Wyłączenie biegłego.

Nie mogą być biegłymi w danej sprawie:

- świadkowie;
- osoba najbliższa dla oskarżonego albo osoba pozostająca z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym

Biegły podlega wyłączeniu:

- 1) sprawa dotyczy tego biegłego bezpośrednio,
- 2) jest małżonkiem strony lub pokrzywdzonego albo ich obrońcy, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego albo pozostaje we wspólnym pożyciu z jedną z tych osób,
- 3) jest krewnym lub powinowatym w linii prostej, a w linii bocznej aż do stopnia pomiędzy dziećmi rodzeństwa osób wymienionych w pkt 2 albo jest związany z jedną z tych osób węzłem przysposobienia, opieki lub kurateli,
- 4) brał udział w sprawie jako prokurator, obrońca, pełnomocnik, przedstawiciel ustawowy strony, albo prowadził postępowanie przygotowawcze,

Powody wyłączenia trwają mimo ustania uzasadniającego je małżeństwa, wspólnego pożycia, przysposobienia, opieki lub kurateli.

- 5) jeżeli istnieje okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do jego bezstronności w danej sprawie.

Jeżeli ujawnią się przyczyny wyłączenia biegłego, wydana przez niego opinia nie stanowi dowodu, a na miejsce biegłego wyłączonego powołuje się innego biegłego. Jeżeli ujawnią się powody osłabiające zaufanie do wiedzy lub bezstronności biegłego albo inne ważne powody, powołuje się innego biegłego.

Przygotowanie psychologa do pełnienia funkcji biegłego sądowego.

Ramka 5. Warunki ustanowienia biegłym sądowym

Biegłym może być ustanowiona osoba, która:

- 1) korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- 2) ukończyła 25 lat życia;
- 3) posiada teoretyczne i praktyczne wiadomości specjalne w danej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innej umiejętności, dla której ma być ustanowiona;
- 4) daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków biegłego;
- 5) wyrazi zgodę na ustanowienie jej biegłym.

Posiadanie wiadomości specjalnych powinno być wykazane dokumentami lub innymi dowodami. Ocena czy posiadanie wiadomości specjalnych zostało dostatecznie wykazane, należy do prezesa sądu okręgowego w którym psycholog chciałby pełnić funkcję biegłego.

Kandydat na biegłego będzie musiał pokazać, że posiada nie tylko wykształcenie, ale także kilkuletnie doświadczenie w wykonywaniu zawodu psychologa, w tym w szczególności w diagnozowaniu. Ponadto, ustanowienie biegłym sądowym może być uzależnione od ukończenia specjalistycznych kursów z zakresu psychologii sądowej lub studiów podyplomowych dla biegłych sądowych psychologów.

Pytania sprawdzające

1. Biegłym sądowym może zostać tylko osoba, która:
  - a) posiada wiadomości i umiejętności specjalne w danej dziedzinie;
  - b) ma wykształcenie wyższe;
  - c) ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych;
  - d) złoży wniosek o wpisanie na listę biegłych sądowych.
2. Za całkowicie niepoczytalnego może być uznany sprawca, który:
  - a) doświadcza choroby psychicznej, jest niepełnosprawny intelektualnie albo cierpi z powodu innego zakłócenia czynności psychicznych i na skutek tych zaburzeń utracił całkowitą zdolność do rozpoznania znaczenia czynu i pokierowania swoim postępowaniem;

- b) doświadcza choroby psychicznej, jest niepełnosprawny intelektualnie albo cierpi z powodu innego zakłócenia czynności psychicznych i na skutek tych zaburzeń miał znacznie ograniczoną zdolność do rozpoznania znaczenia czynu i pokierowania swoim postępowaniem;
- c) spożywał alkohol i wprowadził się w stan niepoczytalności;
- d) odpowiedzi a) i c) są prawidłowe.

3. Opinia sądowo - psychologiczna powinna zawierać:

- a) imię, nazwisko, stopień i tytuł naukowy biegłego
- b) czas przeprowadzonych badań i datę wydania opinii
- c) sprawozdanie z przeprowadzonych czynności i spostrzeżeń oraz oparte na nich wnioski
- d) odpowiedzi od a) do c) są prawidłowe

Prawidłowe odpowiedzi znajdują się na końcu rozdziału.

Literatura polecana

Habzda – Siwek E., Kabzińska J. (2014). Psychologia i prawo. Między teorią a praktyką.

Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Rode D. (2015). Modele psychologicznego opinio dawstwa sądowego w sprawach karnych osób dorosłych i nieletnich. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Rode D. (2016). Problemy jednostki i rodziny w obszarze stosowania prawa. Aspekty psychologiczne. Warszawa: Wydawnictwo Difin.

Literatura cytowana

Grzegorzczak T. (2008). Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym.

Komentarz. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

Hofmański P. (2011). Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1 – 296. Tom I, pod red. Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

Wójcikiewicz J. (2007). Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

Prawidłowe odpowiedzi:

1 a 2 a 3 d